

El recull toponímic d'Osor.

Metodologia i recerca

FÈLIX BRUGUERA LIGERO

Doctor en filologia catalana. Centre d'Estudis Selvatans i Societat d'Onomàstica

Quaderns de la Selva, 23 (2011), 57-69

Resum: Arran del recull toponímic exhaustiu, present i pretèrit, dels termes municipal i parroquial d'Osor, publicat per l'Institut d'Estudis Catalans i la Universitat de Girona amb el títol *Els noms d'Osor*, la ponència explica el procés de realització del treball seguint el mètode de recerca –entrevista oral, documentació d'arxiu, cartografia i publicacions sobre la zona–, ordenació dels noms de lloc, usos lingüístics, transcripció fonètica, informació anotada a cada entrada, criteri etimològic i bibliografia consultada. Tot seguit, de forma resumida, el text presenta, amb l'aportació d'exemples, alguns dels aspectes més significatius als quals s'ha pogut arribar a partir de la realització del treball, és a dir, les conclusions o aportacions que es poden fer arran d'una investigació d'aquestes característiques que, sovint, relacionen disciplines diverses com la filologia, la geografia humana, la història, l'arqueologia, la cultura popular...

Paraules clau: onomàstica, Osor, toponímia, etimologia, filologia.

Abstract: *From a very complete toponymic collection of Osor, municipality and parish, published by the Institut d'Estudis Catalans and the Universitat de Girona with the title Els noms d'Osor, this paper explains how it has been developed the project according to the research method –oral interview, archival documents, maps and publications about the area–, sort of toponyms, linguistic uses, phonetic transcription, information recorded in each entry, etymological criteria and bibliography. Later the text presents, in summary, with examples, some of the most important aspects to which could arrive after the completion of the work, in other words, the findings or contributions that can be made following an investigation of this kind that often involve a variety of disciplines such as philology, human geography, history, archeology, popular culture ...*

Keywords: *onomastics, Osor, toponymy, etymology, philology.*



Centre
d'Estudis
Selvatans

La ponència que presentem¹ té com a finalitat de comentar el procés de realització de l'estudi sobre la toponímia d'Osor, el seu abast i, sobretot, la metodologia de treball i els resultats de la recerca als quals hem arribat.

La prehistòria del recull l'hem d'anar a cercar a principis dels anys 90 del segle passat quan, essent socis de la Societat d'Onomàstica, ens va caure a les mans, a mi i al bon amic Xavier Escorihuela, un llevador de delmes d'Osor de l'any 1731 riquíssim en noms de lloc. De l'estudi d'aquest interessant document en sorgiren quatre articles, tres presentats en forma de comunicació als col·loquis de la Societat d'Onomàstica de Barcelona (1992), Girona (1993) i Vilafranca del Penedès (1996) i un altre en forma de classificació al número LXVI del *Butlletí Interior de la Societat d'Onomàstica*.

Arran dels contactes i coneixences que vam anar fent en aquests col·loquis, diversos companys de la Societat d'Onomàstica, especialment els senyors Albert Manent i Ramon Amigó², aleshores president i vicepresident de l'entitat, ens animaren a iniciar una tasca de recollida exhaustiva dels noms de lloc d'Osor, de fet, assolir aquests reculls municipals ha estat i és un dels objectius primordials de la Societat d'Onomàstica. Abans de decidir-nos-hi, però, vam consultar als àmbits universitaris per si una obra d'aquestes característiques podia esdevenir una tesi doctoral, raó per la qual vam entrar en contacte amb el professor Modest Prats i el doctors Joan Ferrer i August Rafanell.

Sospesant les possibilitats que hi havia, vam prendre la decisió de tirar endavant. A partir d'aquí vam realitzar primer un recull antroponímic com a treball de capacitació investigadora que, dirigit pel doctor August Rafanell i el professor Modest Prats, vam defensar a la UdG l'any 2002 amb el títol *Antroponímia osorenca pretèrita i present: prenom, llinatges i malnoms*, molt útil per al recull toponímic posterior que va esdevenir la nostra tesi doctoral dirigida pel mateix August Rafanell, defensada a les acaballes de 2006 a la UdG i titulada *Toponímia pretèrita i present dels termes municipal i parroquial d'Osor*. Arran de la lectura de la tesi vam entrar en contacte amb els doctors Josep Moran i Joan Anton Rabella que ens van oferir la possibilitat de publicar el recull des de l'Oficina d'Onomàstica de l'IEC conjuntament amb la UdG com a universitat receptora de la tesi. Des d'aleshores, a l'any 2007, passen dos llargs anys abans no es materialitza l'estudi tal i com el podem veure avui. Evidentment, no cal dir que des del moment en què ens plantejarem la possibilitat de fer el recull, a les acaballes dels anys noranta, una bona part del nostre temps de lleure, sobretot l'estival, el dedicàrem a la recollida, anàlisi i classificació dels topònims, tant els que anàvem trobant en documentació escrita com els que recollíem dels informants orals.

1 Agraïxo com cal la possibilitat oferta pel Centre d'Estudis Selvatans i per la Societat d'Onomàstica de poder referir-me al recull toponímic del municipi i de la parròquia d'Osor. Fou un privilegi i, alhora, un plaer i un compromís, de poder-ho fer en la *Jornada d'Onomàstica de Lloret de Mar* (16 d'octubre de 2010) davant d'un auditori on hi havia alguns dels estudiosos més significatius de l'onomàstica catalana actual.

2 Amb Ramon Amigó ja havíem coincidit l'any 1993 en unes jornades de recerca onomàstica realitzades a Santa Coloma de Farners organitzades, precisament, pel Centre d'Estudis Selvatans.



Però, quin mètode de treball i quin procés seguirem per a la realització definitiva del treball? La primera cosa que vam fer va ser decidir l'espai geogràfic que pentinaríem ja que Osor té tot un seguit de particularitats que el diferencien d'altres municipis: hi ha espais osorencs que parroquialment no hi pertanyen i, alhora, recull espais parroquials que es localitzen en municipis veïns. A més, dins el municipi osorenc s'hi localitzen, històricament, tres parròquies més a banda de Sant Pere d'Osor, les sufragànies de Santa Creu d'Horta, al sud i Sant Miquel de Maifré al nord a més de Santa Maria del Coll. Finalment, decidírem d'abraçar ambdós espais, municipal i parroquial, incloent-hi les altres parròquies i sense excloure'n aquells espais que, per documentació consultada, en algun moment n'hagin format part. Això ens porta a uns 55 km² de territori de les Guílleries, al bisbat de Vic, en bona part, a l'antic comtat d'Osona.

Aquesta porció de terra, a més, es caracteritza per la seva abrupta orografia, amb alçades que van dels 250 als 1202 metres, i per la seva rica hidrografia, amb multitud de sots i torrents a més de la riera d'Osor i el Ter. Evidentment, l'extensió i aquesta particularitat de la zona donen com a resultat una gran densitat de noms de lloc, fins a un total de 3565 topònims recollits.

I, d'on hem extret aquests noms de lloc? Quin mètode de treball hem seguit per arribar a aquest punt? La recerca, la recollida de noms, la vam realitzar seguint els canons àmpliament acceptats com a fonamentals en els estudis onomàstics: l'enquesta oral i el buidatge de documentació escrita.

Primerament, l'enquesta oral, és a dir, el treball de camp sobre el terreny o sobre un mapa. Van ser un total de 23 informants que tenien en comú haver residit sempre o gairebé sempre a Osor i haver treballat o viscut en alguna zona concreta del terme –espai que, evidentment, havien de conèixer bé: la Codina, el Sobirà, les Romegueres, el Clascar...– o bé, en altres casos, els elegírem pel seu coneixement de l'espai, sobretot per haver estat bosquetans i/o caçadors; per a la toponímia urbana –especialment noms de casa– ens servírem de gent que hagués viscut i treballat al nucli urbà. Per aquesta via recollírem 838 noms exclusius més 768 que també localitzàrem per escrit. De cada terme, en fèiem una fitxa a mà que, posteriorment, unificàrem informàticament i en la qual anotàvem el nom, la pronúncia, la situació, les característiques del lloc –vegetació, particularitats...– i aquells aspectes que crèiem que ens podien ser útils.

L'altre gran pilar del recull va ser el buidatge de documentació escrita, és a dir, la consulta d'arxiu. La problemàtica, per aquesta banda, va ser saber destriar la documentació útil onomàsticament d'aquella més prescindible. A més, es dona el cas que la documentació referida a Osor es troba molt dispersa. Tot i això, vam arribar a més d'un centenar de documents consultats d'entre el s.X –document número 174 del Fons de Sant Benet de Bages de la Biblioteca de la Universitat de Barcelona, de l'any 994– i XXI –Padró Municipal d'Osor de l'any 2002– que provenien de 18 arxius i 6 fons particulars, començant pels més propers, els locals –parroquial i municipal–, comarcals i episcopals que, d'una manera o altra ens conduïren a d'altres com l'Arxiu Municipal de Sils, l'Arxiu Fidel Fita d'Arenys

de Mar, l'Arxiu de la Corona d'Aragó o l'Arxiu de Protocols Notarials de Barcelona.

I encara, en relació amb els textos escrits, també ens servírem d'articles o estudis referits a la zona publicats per altres autors i que en algunes ocasions ens conduïen a uns articles que, d'una altra manera, difícilment hauríem pogut consultar o, fins i tot, conèixer. En aquest sentit, ens van ser de molta utilitat uns treballs d'Antoni Pladevall i Jaume Pladelasala sorgits d'uns manuals parroquials osorencs de principi s.XIV i mitjan s.XVI actualment il·localitzables; així mateix, ens serviren el llibre de J. Andreu, J. Canela i M.À. Serra *El llibre de comptes com a font per a l'estudi d'una casa noble de mitjan segle XV* referit a un document de Sança de Foix i de Cabrera, senyora de la vall d'Osor conservat a l'Arxiu Capitular de la SE Catedral Basílica de Barcelona a la secció "Llegat de Llibres Extravagants" o l'article de J. Perarnau "Pergamins de Girona a Copenhague" publicat a l'*Arxiu de Textos Catalans Antics* on transcriu quatre pergamins referits a Osor que es troben en aquella ciutat danesa.

Finalment, vam consultar diverses obres cartogràfiques com les de Juli Serra, de l'any 1890, la de l'Instituto Geográfico y Catastral de 1951, la de l'editorial Alpina, de 1990 i la de l'Institut Cartogràfic de Catalunya de 1992 a banda d'altres de menys significatius.

Tot plegat, es va arrodonir amb la lectura de textos d'àmbit històric o arqueològic, més generals o més concrets però relacionats amb l'espai treballat, dels quals anotàvem, també, els noms de lloc (Pla Cargol, Botet i Sisó, Arnau i Guerola, Carreras Candi, Pascual Madoz...).

Aquesta àmplia consulta a textos escrits va originar un recull total de 1959 topònims només per escrit i 768 més que també havíem trobat oralment. A més, aquesta consulta ens va facilitar la possibilitat d'esbrinar el sentit d'alguns topònims que ens resultaven absolutament opacs com ara el *camp Sailla* o la *partida de terra de l'Eixermada* que, oralment ens esmentaven com a *can Siguilla* o la *Xurmada*.

Per fer-ho tot, no cal dir que la pròpia coneixença de l'espai, de la seva història i de la seva gent ens va facilitar molt la tasca, ens va obrir moltes portes i ens va solucionar molts dubtes. Pensem que aquest aspecte és significatiu per a la realització d'un bon recull municipal. Sense això, difícilment hauríem pogut interpretar topònims com el *sot del Perfundis*, la *perxada de les Raons* o el *pi d'en Mariano* per exemple.

Una vegada vam donar per acabada la recollida de topònims, va aparèixer un nou conflicte metodològic: quina informació calia referir de cada nom? La veritat és que en aquest aspecte les possibilitats són molt diverses i, en molts casos, opinables i arbitràries. Finalment, atès que es tractava d'un treball que havia de ser una tesi doctoral, ens vam decantar per les instruccions de l'IEC sobretot perquè, com a filòleg, ens vam proposar de posar en connexió els estudis onomàstics amb el món científic universitari i, per això, vam ser molt ambiciosos quant a la informació que havia de recollir cada entrada quan fos possible, és a dir, topònim, transcripció fonètica –en els recollits oralment–, situació a l'espai,

comentaris que n'haguessin fet altres estudiosos, referències històriques, esments documentals escrits, possible relació amb l'antroponímia, peculiaritats gràfiques amb què l'havíem recollit a la documentació escrita, tipologia lèxica –compost, simple, derivat, plural...–, estructura –genèrics, introductors, connectors...–, explicació de fenòmens lingüístics que s'hi poguessin trobar –monoftongació, feminització, aglutinació, iodització...– i, malgrat els riscos que comporta, el seu possible origen etimològic. Tanmateix, volem afegir que, altres reculls, sense tanta informació, sempre que s'hagin fet de forma rigorosa, ens semblen perfectament vàlids perquè, de fet, considerem que el més significatiu d'un recull toponímic és la pròpia llista dels noms de lloc per evitar-ne la desaparició.

Decidida la informació sobre cada topònim, vam haver de prendre noves decisions de caràcter metodològic referides a com es realitzava la llista, els criteris ortogràfics a seguir (majúscules, minúscules, aglutinacions, formes dialectals, castellanismes o grafia dels llinatges), aplicació de l'Alfabet Fonètic Internacional, l'ordenació i alfabetització, el tractament de l'etimologia i els comentaris lingüístics.

Sobre aquests aspectes, vam decidir de seguir les recomanacions de diverses entitats o estudiosos, sobretot les de l'IEC, Ramon Amigó, Moll i Tort, Domingo i Palau, Moreu-Rey, Terrado, Coromines i Turull entre d'altres.³

Grosso modo, quant a aspectes ortogràfics i morfològics vam seguir les normes de l'IEC a partir del model del *Nomenclàtor oficial de toponímia major de Catalunya* i, quan no ens servia, usàrem l'*Onomasticon Cataloniae* o el *Diccionari català-valencià-balear*. Quan ni així solucionàvem el dubte sorgit, aplicàrem els següents criteris:

- Quant a majúscules i minúscules, anotàrem en majúscula tots els elements específicats del nom, siguin de la categoria gramatical que siguin i en minúscules els connectors entre genèric i específic o entre específics en els compostos no aglutinats.
- En referència a les aglutinacions, tinguérem en compte la tradició escrita, per això trobem *Puigjugador* i *puig de Frou*, evitant, però, d'aglutinar en aquells casos que podrien produir error de lectura: *Puig-rodon* o *Puig-agut* al costat de *Puigbell* o *Puigferran*. Quan apareixia l'article salat fossilitzat, com que a la zona no perviu, aglutinàrem segons les normes de l'IEC: *pla Sacalm*, *torrent Safageda* o *puig Sescreus*.

3 IEC (2000): "Criteris per a l'aplicació de la normativa lingüística en la toponímia". *BISO* [Barcelona: Societat d'Onomàstica], núm LXXX, p.51-53; IEC (2002): *Criteris per a la redacció i la publicació de reculls de toponímia*. Barcelona. Document intern inèdit; AMIGÓ, Ramon (1999). *Introducció a la recerca en toponímia i antroponímia*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat; MOLL, J. I TORT, J. (1985). *Toponímia i cartografia. Assaig de sistematització*. Barcelona: Institut Cartogràfic de Catalunya. DOMÍNGO i PALAU, A. (2001). "Aspectes formals de la presentació de la informació en treballs toponímics.". *BISO* [Barcelona: Societat d'Onomàstica], núm.85, p.11-33; MOREU-REY, E. (1982). *Els nostres noms de lloc*. Palma de Mallorca: Moll; COROMINES, J. (1965). *Estudis de toponímia catalana*. Barcelona: Barcino, vol. I; TERRADO, X. (1999): *Metodologia de la investigació en toponímia*. Saragossa: edició de l'autor; TURULL, A. (1994): *Introducció a l'onomàstica. Toponímia i antroponímia catalana i general*. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs.

- En referència a les formes dialectals, seguïrem Moll i Tort, o sia, normativitzarem totes les ioditzacions i diftongacions –au>–al, exceptuant, per la seva àmplia tradició la font i el sot de *ca n'Aubreda*; així *ca la Vella* ['kalə'βejə], la *plaça Vella* [lə'plasa'βejə], *can Bella* ['kam'βejə], *l'aulet* [lu(əw)'let]
- Finalment, quant als llinatges, respectarem la grafia actual quan es tracta d'un antropònim però el normativitzarem quan es referia a un topònim, seguint la línia assenyalada per la Secció Filològica de l'IEC l'any 2000 quan deia: "Respecte dels cognoms, sovint apareixen registrats en formes prenortatives, que són d'ús legal. Com que la potestat d'esmenar-los correspon a l'individu, puix que es tracta d'un dret privat, aquest pot mantenir la forma que li plagui, és a dir, que pot mantenir una forma prenortativa com *Farré* en lloc de *Ferrer*. Però si un cognom del tipus *Farré* passa a formar un topònim o s'hi relaciona, aleshores ja no es tracta d'una denominació individual particular, sinó d'un ús públic general, i en aquest cas s'hi haurà d'aplicar la normativa general". És per aquesta raó que en el nostre estudi podem trobar grafiat en *Sarsanedas*, *l'Iglesias* o *Subirà* quan es tracta pròpiament d'un llinatge al costat de *Cercedes*, *Iglésies* o *Sobirà* referit a un nom de lloc.

L'ordenació i alfabetització es féu a partir de l'específic, independentment de la seva categoria gramatical, substantiu (*Olla*, *gorg de l'*), adjectiu qualificatiu (*Vella*, *plaça*), numeral (*Quatre Cantons*, *carrer dels*)... A banda d'això, les estructures a l'hora d'ordenar i alfabetitzar són:

- Simples
 - nom propi+coma+article (*Torre, la*)
 - nom propi+coma+genèric (*Merder, torrent*)
 - nom propi+coma+genèric+connectors (*Osor, riera d'*; *Horta, torrent de n'*)
- Els compostos aglutinats funcionaren com els simples: *Collsacodina, el*; *Puigrodon, partida de terra de*
- Els compostos no aglutinats formats per dos o més substantius o substantius i adjectius s'entraren pel primer específic considerant com a genèric un únic element:

Barraca d'en Baier, бага de la
Costa del Mas Coll, la
Quintà Fondo de la Molina, sot del
Tria Petita, la

En referència a l'etimologia, ateses les seves dificultats, vam decidir d'aportar-la quan fos possible –per coneixement de la zona, per la documentació escrita, per la terminació, per relació amb algun topònim proper... Així, es concretaren tres possibilitats:



- Els d'etimologia clara, òbvia o evident: *pont dels Soldats*, *bosc del Gorg*, *pla del Castanyer*, *gorg Lludriguer*...
- Els fòssils o opacs però que s'hi podia presentar de forma prudent alguna hipòtesi introduïda per fórmules com “possiblement”, “probablement”...: *llocdit Castandell*, *font del Toronal*, *escalales de l'Issa*...
- Els totalment opacs, aquells noms sobre els quals no ens atrevírem a dir-ne res ni a partir de la consulta a la bibliografia: *els Aràgots*, *llocdit Llamberga*, *llocdit Ridefré*...

Com es pot observar, vam procurar de mantenir una situació d'equilibri entre les posicions que han pres els diversos toponomistes, uns de molt desconfiats i prudents envers l'estudi etimològic dels noms de lloc, com Amigó, que ha arribat a titular una part de la seva obra de metodologia de recerca onomàstica com a “Que les etimologies quedin per als etimòlegs”; i d'altres que s'hi entusiasmen fins a arribar a realitzar afirmacions com les de Coromines quan diu: “Quan sabrem l'etimologia dels nostres noms de lloc, es dirà, haurem satisfet la nostra curiositat i aquests noms hauran deixat d'ésser un enigma provocatiu i, en certa manera, mortificant”. Tanmateix, a partir de l'etimologia vam poder fer una classificació dels topònims segons el seu origen

Finalment, en referència als comentaris lingüístics, decidírem anotar-hi aquelles particularitats que no siguin causades per la varietat dialectal central a la qual s'inclou Osor o per possibles castellanismes, o sia, prescindírem dels canvis vocàlics àtons (*a/e*, *o/u*), de les homofonies (per exemple *b/v*, *s/ss/c/ç*), dels emmudiments (com ara *-r* o *-t* finals), de l'ús d'alguns dígrafs (*x/lx*, *s/ss*, *ll/l*, *r/r*...), de les oclusives a fi de mot (*b/p*, *d/t*, *g/c*), de l'ús de l'accent i la dièresi, plurals *-as/-es*, ús de la grafia *ñ* en comptes del dígraf *ny*... Així doncs, s'hi anotà la tipologia de mot (simple, derivat, compost, compost aglutinat), l'anàlisi de la categoria gramatical, l'aparició de formes arcaiques o llatinitzades (article salat, *-n* final etimològica...), les formes prenortatives (com la *-ch* final), les variacions conseqüència de la fonètica (síncopes, metàtesis, ioditzacions, diftongacions, monoftongacions...), els canvis morfològics (pluralitzacions, feminitzacions...) i l'ús i tipologia dels connectors (article, article personal, preposicions, contraccions...).

Per fer-ho, va ser fonamental la consulta a molts llibres i articles, des dels més generals –com els diccionaris– als més especialitzats en onomàstica –Amigó, Moran, Manent, Terrado, Turull, Alcover, Moll, Coromines, Moreu, Albaigés...–; dels més generals als més específics i, sobretot, un nombre significatiu de llibres i articles relacionats amb la història o qualsevol altre aspecte semblant de la zona. De fet, entre tots vam arribar a llegir o consultar més de 160 referències a banda de consultar, també, aquells espais web que consideràvem que ens podien ser útils, un total de 14.

Com ja hem anotat al principi, aquesta feina ens va portar al resultat final que, en certa manera és monumental, més de 3500 topònims de la zona. Ara bé,



tractant-se d'un recull toponímic vam considerar que s'hi havia d'afegir informació cartogràfica per poder situar el major nombre possible de noms. Inicialment va ser una feina artesanal però, a l'obra final, gràcies als cartògrafs de l'IEC, hem pogut presentar quatre excel·lents mapes de l'espai treballat (orografia, hidrografia, masos recordats i masos no recordats) i un plànol del nucli urbà d'Osor per situar-hi els topònims urbans i localitzar els carrers i places de referència per poder-hi localitzar els noms de casa.

Per arrodonir-ho, vam considerar convenient de fer un ampli estudi del topònim OSOR (etimologia, documentació i grafies), un estudi de genèrics i introductors i quatre annexos, un intent de classificació, un recull de relats populars relacionats amb noms de lloc, un tercer amb els llinatges recollits en el decurs del treball, un total de 1263, i un darrer de malnoms individuals, fins a 411; els dos darrers, de caràcter antroponímic, tornen a mostrar la gran relació existent entre els noms de lloc i els antroponims.

I després de tot l'estudi, quins resultats n'hem obtingut? Quines aportacions s'hi ha fet? Quins aspectes significatius podem destacar-ne? Tot seguit comentem-ne alguns.

Un dels aspectes significatius que hem pogut constatar és que a la toponímia osorenca hi ha influència del substrat preromà (*Osor*, *coll del Beç*, *coll de Querós*, *font del Toronal...*) i del superestrat germànic (*mas Alberic*, *coll de Nafré*, *Sant Miquel de Maifré*, *coll de Rauric...*); en canvi, com és lògic pel fet de localitzar-se a la Catalunya Vella, no creiem que n'hi hagi de l'àrab malgrat existir la possibilitat de la penetració d'arabismes posteriors en noms com, per exemple, *Rafec* o *Talaia*.

També és destacable la constatació de la influència de l'antroponímia en la formació de noms de lloc, així més de 600 topònims recollits tenen aquest origen provenint de llinatges (*mas el Triador*, *vinya d'en Vilabella...*), prenomes (*font d'en Carlos*, *mas Baltasar...*) o malnoms individuals (*hort d'en Dansa*, *vinya d'en Sas-trellarg*, *vinya d'en Violí...*).

Un fet interessant històricament i quant a geografia humana és que alguns topònims actuals permeten de situar antics masos no recordats, així *el Maimir* ens localitza l'antic *mas Mir*, la *baga de la Bruguera* el *mas Bruguera*, el *pla de Llancers* el *mas Llancers*, el *gorg de les Terrades* el *mas Terrades* per anotar-ne algun exemple.

El recull de tradicions toponímiques, narracions populars que expliquen l'origen d'alguns noms de lloc com *Osor* i *coll de Nafré* a partir d'un ós; el *santuari del Coll* a partir de la ferida al coll d'un noble lluitant contra els àrabs al s. VIII, el nom de la *Petja de Sant Martí* i la *Cadira del Dimoni* en una juguesca entre el sant i el diable; *Sant Miquel de les Formigues* en la pessigada d'una formiga al sant o el *pla de Llancers* en una contesa militar, són una mostra més que el desig dels parlants per conèixer l'entorn i la comprensió i origen d'una realitat tan immediata com són els noms de lloc provoca la creació de relats destinats a explicar topònims mitjançant etimologies populars, en realitat pseudoetimologies, fruit de semblances fonètiques o escrites.

D'altres aspectes significatius que ens ha aportat el recull són de caràcter lingüístic. Per una banda, ens ha permès de detectar particularitats de la parla de la zona, algunes de fonètiques com la iodització, *perxada del Rovell* [ru'ʃe], *L'esquei Vermell* [bər'meɪ] *pla de la Illeta* ['jeɾə]; la monoftongació, *Aulet* [u'let], *Rauric* [ru'rik]; l'ús de les *-e-* seguint el model del bisbat de Vic, *cal Rei* ['kal'rej], *Josep* [zu'zɛp] –a Anglès, població veïna, a nou quilòmetres, ja en bisbat de Girona, es fa a l'inrevés–; d'altres de lèxiques com ara *aulina* per alzina, *aulet* per alzinar, *guilla* per guineu... i en aquest mateix sentit, també hem aplegat informació semàntica sobre alguns termes propis o comuns com ara l'ús de sinònims dialectals allunyats de l'estàndard com *torrent* (curs d'aigua esporàdic) i *sot* (curs continuat d'aigua); *cova* (gran) i *bauma* (petita)... o bé noms masculins i femenins relacionats en els quals el femení indica major grandària que el masculí, així una *gorga*, una *plana* o una *horta* són majors que un *gorg*, un *pla* o un *hort*. Endemés, també hem detectat alguns topònims actuals que deuen la seva forma a deformacions orals degudes al pas del temps i, possiblement, la pèrdua del sentit inicial d'aquell nom de lloc, per exemple *can Siguilla* (en realitat *camp Saïlla*) o *escales de l'Issa* (en realitat, possiblement, *escales de Missa*).

A nivell lingüístic, encara, fruit de la recerca, també hem pogut recollir alguns aspectes caiguts en desús com ara l'article salat (*Saïlla*), la *-n* final etimològica (*Puig-rodon*), l'article personal femení (*serrat de na Veguera*) o lèxic com *toron* 'deu d'aigua' (*font del Toronal*), *tria* 'terreny clos' (*peça de la Tria*) o *coma* 'vall petita poc profunda i amb pendent' (*mas la Coma*).

En la mateixa línia, a partir de la informació escrita i l'oral, hem detectat una bona quantitat de recursos lingüístics: síncopes (*Gaspric* / *Gasparic*), metàtesis (*Burguer* / *Bruguer*), monoftongacions (*Ruric* / *Rauric*), diftongacions (*Aubreda* / *Albereda*), afèresis (*Quel* / *Miquel*), apòcopes (*Mari* / *Maria*), ioditzacions (*Rovei* / *Rovell*), assimilacions (*Ortigots* / *Artigots*), feminitzacions (*Cabiroles* / *Cabirols*), masculinitzacions (*Comajoan* / *Comajoana*), metonímies (*hort de la Tàpia* / *partida de la Tàpia*), metàfores (*camp de la Botifarra*), derivacions (*els Hortics*), composicions (*Puig-agut*) i tautologies (*torrent de la Torrentera*).

Una altra aportació del recull d'Osor ens porta a la localització de noms que no hem constatat a cap recull lexicogràfic dels consultats com *calzinals* (castanyer que no s'ha tallat mai, al *bosc dels Calzinals*), *bordonera* (possible derivat de borda, 'casa rústica aïllada' al *llocdit les Bordoneres*) o *bardíssies* ('bardissar' al *llocdit les Bardíssies*); en altres casos, s'ha tractat de mots que tenen un significat diferent del que es recull als diccionaris com *collet* (sinònim de *coll* 'pas de muntanya') o *bardisseres* (sinònim de *bardissar* i no pas persona que talla bardisses, a *les Bardisseres*). Finalment, també hem detectat alguns usos lingüístics poc habituals com per exemple *àlies* no només per a introduir malnoms individuals (*Pep Funtané àlies Farré Nou*) sinó per mantenir la coincidència entre llinatge i nom de propietat (*Pere Banchs àlies Boscha*, propietari del Boscà o *Gabrielis Vallossera àlies Colobran*).

Auline, propietari dels masos el Colobran i Aulina)⁴ i, fins i tot, per anotar dos sinònims toponímics (*Torrent de la Metuxa alias Albareda*); un altre cas és l'ús del prefix *ex-* indicant un antic nom de lloc, *feixam vocatam Mijan excaniscadell*, i un tercer cas en l'ús inadequat de l'article personal davant d'un nom de lloc i no de persona, *pont d'en Vila* per *pont de la Vila*.

Evidentment, a partir de l'estudi toponímic d'Osor també hem pogut conèixer abastament la flora i la fauna present i pretèrita de la zona. D'aquesta manera, hem documentat més de 50 zootopònims referits a diverses espècies, salvatges (*gorg Lludriguer, collet de la Guilla, sot del Senglar, font del Llop...*), aus (*esquei dels Esparvers, font del Gaig, roca de l'Àliga...*), ovins (*prat de Cabrots, sot els Cabirols...*) entre d'altres. Així mateix, quant a fitotopònims, que arriben a 215, podem destacar la presència del castanyer (*pla del Castanyer, comarc dels Calzinals, turó de la Castanyeda de la Corbera...*), el roure (*puig de Roure, la Rebleda, la Rovira...*), el faig (*font de la Fageda, borda Fajadella...*), l'alzina (*perxada de l'Aulet, serra Aulina del Forn...*), el bruc (*hort de les Brugueres, llocdit Bruguier...*) i molts d'altres, de vegades poc habituals a la zona: *els Tres Pins, font del Freixe, el Ginestar, font del Grèvol, бага dels Tells, font del Gatell, roca del Teix, pla del Codonyer, serra dels Avellaners, roca del Llorer, la Baladreda, el Barder, les Bardisseres, l'Espinau, peça de terra el Canyer...* al costat de noms més genèrics que indiquen espais boscosos com *la casa del Bosc, turó de la Devesa o partida de terra les Selves*; de fet, quant a fitotopònims col·lectius hem recollit alguns termes que no apareixen a l'extensíssim i acurat treball de Maria-Reina Bastardas *La formació dels col·lectius botànics en la toponímia catalana* com per exemple *l'Arbocer, el Castandell o el Greval* entre d'altres.

Una altra aportació interessant del treball ha consistit en el fet que alguns noms de lloc ens permeten de redescobrir fets o activitats antics que a l'actualitat han deixat d'existir. D'aquesta manera amb *Collsapalomera, les Palomeres o les Berbolades* (derivat de *berbol* 'parany de caçar') descobrim antics sistemes de cacera, amb *les Saleres* antigues zones de pasturatge, amb el *Pou de Glaç*, un antic espai de conservació d'aliments o amb *la Teuleria, la Carena del Forn de la Rovira o el pla de la Rajoleria* antigues activitats relacionades amb la terrisseria. En aquest mateix sentit, alguns noms de lloc ens han recordat antigues activitats econòmiques avui desaparegudes, com la de carboner amb *la tallada de les Carboneres*, la de pipaïre amb el *sot de les Pipes*, la de cisteller amb *cal Cisteller*, la d'espardenyer amb *cal Lluís Espardenyer...* I encara més, la toponímia osorenca ens mostra la importància d'antics conreus avui gairebé inexistents com la vinya, *Vinya, Vinyassa, Vinyets, Vinyots o Vinyoles*, l'olivera, *Olivar, Oliveres* o el blat, *Forment, Mallol, Malloles*. I en aquesta mateixa línia, hem pogut comprovar que una de les activitats que antigament havia estat important era guanyar terreny al bosc per conrear-lo, cosa que demostra l'aparició de mots com *artiga (els Artigots), esporgada (l'Esporgada*

4 Aquesta tasca també la desenvolupava la conjunció copulativa i: *Josep Sangles i Carbonell*, era propietari del mas el Carbonell per haver-se casat amb la pubilla Brígida Carbonell, el llinatge ha continuat en el nom del mas fins a l'actualitat, és a dir, va perdurar.



del Bac Sota del Forn), *rompuda* (camp de la Rompuda), *arrancada* (peça de terra l'Arrancada) o *eixermada* (partida de terra de l'Eixermada).

L'estudi de la toponímia osorenca també ens ha permès de detectar formes toponímiques considerades oficials però que creiem inadequades segons la seva etimologia o segons la tradició. N'hi ha de municipals com *carrer de l'Arbreda* que hauria de ser *Aubreda* (per tradició) o *Albereda* (per etimologia), *carrer de Sarsanedes* que hauria de ser, per etimologia, *de Cercenedes* atès que el carrer es refereix al mas i no pas al llinatge; *passeig Borell* que hauria de ser *de la Font del Borrell* ja que es refereix a la font i no pas al llinatge i *pujada de l'Església*, popularment, creiem que per deformació, *escales de l'Issa* que hauria de ser les *escales de Missa*. Un segon grup el formen els que apareixen al *Nomenclàtor oficial de toponímia major de Catalunya*, tant a l'edició de 2004 com a més recent de 2010, que serien *el Verder* que s'hauria de substituir per *el Barder*, per etimologia ja que prové de *barda* 'bardissa', *el Bosquet* hauria de ser en plural *el Bosquets* per tradició; *coll de Cirerer*, que hauria de ser en plural, per tradició, *coll de Cirerers* que se sol pronunciar amb síncope a *Ciders*; *el Cerver* que per etimologia hauria de ser *el Server* ja que prové de *sorbum* 'serva' malgrat que en el llinatge ha predominat la *c-* i no pas la *s-*; *can Rupit* hauria de ser *can Rapic* ja que el canvi de nom, possiblement, s'ha produït per fer el nom entenedor; *coll de Nafré* hauria de ser *Nafrè*, amb *-e* oberta com fan tots els parlants de la zona malgrat que el germànic *-frid* origina un *-fré*; el *collet de l'Espinal* hauria de ser *Espinau*, nom del mas que s'hi localitza i forma usada per tothom i, finalment, el *bosc dels Ortiguers*, hauria de ser *dels Artigots* perquè deriva d'*artigar* encara que de vegades, oralment, es pronuncii *Ortigots* per assimilació.

Una altra constatació interessant fa referència al fet que un mateix indret o element pot rebre més d'un nom. Això és molt freqüent en els cursos d'aigua, però també s'observa en altres topònims. La raó d'aquest fet sol ser diacrònica (abans *mas Ridemar* ara *can Pelleríng*) o de proximitat geogràfica. Com ja hem avançat, els cursos d'aigua, depenent de la zona per la qual van discorrent, poden anar canviant de nom, en ocasions amb poca freqüència: *riera de Gironella* / *riera de la Grevolosa* / *riera de les Mines*) però en d'altres de forma notable: *riera de Sant Gregori* / *sot del Toronal* / *sot de la Font dels Aigols* / *sot de la Bruguera* / *sot de Cal Teixidor* / *sot de la Barraca* / *torrent Collsapalomera* / *sot del Pontarró* / *sot de la Torrentera*. Tanmateix, també l'hem localitzat en altres ocasions, en alguns casos amb possibles canvis de nom deguts a la cristianització del territori: *Sant Benet* era *Mont Cerró* o *Mortisson*; *Sant Miquel de Solterra* era *Solterra* i *Sant Gregori* era *Montglòs*.

Ara bé, en algun cas hem localitzat el fet invers, que un mateix nom aparegui a dos indrets diferents, així *gorg de l'Olla* i *Era Ventosa*, possiblement de forma casual; *mas Bruguera* o *mas Prat*, per dos llinatges freqüents a la zona, o *ca l'Entra* per trasllat.

Finalment, caldria afegir la informació històrica i arqueològica que ens ha ofert la llista de topònims, des de personatges històrics com el *carrer de Wilson*

—president americà—, carrer de Francesc Ascasso —anarquista aragonès—, carrer de Dídac Taradell —militant del POUM—, plaça Antoni Maria Claret —sant català— al costat d'altres de més freqüents arreu com Calvo Sotelo, Mendizábal, José Antonio... tots fruit d'una determinada situació política, incloent-hi la curiosa font d'en Primo, referida a Primo de Ribera pel fet d'haver-se construït la carretera que uneix Osor amb Sant Hilari Sacalm durant la seva dictadura, i diem que és curiós perquè el nom és ben arrelat i popular, possiblement perquè amb els anys es va anar difuminant el rastre del seu origen polític, això no tenim constància que es produeixi enlloc més. En un sentit més arqueològic, ja hem esmentat la localització a l'espai d'antics masos no recordats o bé la possible situació de l'antiga casa senyoria de Recs vers l'actual Masferrer o que el munt de pedres que es coneix amb el nom del Castell del Baier fos l'antic mas Puigferran, en ambdós casos antigues cases de senyors nobles de la vall d'Osor o, fins i tot, que les cases d'en Franquissèn, un dels primers espais documentats com a habitats a la zona, cap als segles X-XI, fos a l'origen de l'actual pla de les Cases. Evidentment, sovint són hipòtesis que s'han pogut fer, però, gràcies a l'estudi dels noms de lloc i a partir de la documentació antiga.

En conclusió, el *Recull de noms d'Osor* és una mostra més de la interdisciplinarietat de la toponímia car, com hem comprovat, aporta informació lingüística, històrica, arqueològica, de geografia humana, de cultura popular..., com va afirmar Joan Tort: “Es podria dir, en un cert sentit, que la toponímia implica un nombre considerable de coneixements, però no integrat d'una manera directa o “vertical” (o sigui, com a “suma” de disciplines, cosa que emmenaria a parlar de pluridisciplinarietat), sinó més aviat de forma indirecta o horitzontal. És per això que gosàriem qualificar-la com un coneixement *interdisciplinari*, és a dir, un coneixement que s'imbrica amb els coneixements aplicats sense confondre-s'hi, que s'interrelaciona sense negar-los”.⁵

En el fons, la finalitat de la nostra recerca ha estat, també, la d'obrir les portes a altres reculls semblants sobretot de les comarques gironines, poc treballades, fins ara, des d'aquest vessant ja que només se n'han realitzat, que en tinguem notícia, nou incloent-hi el nostre: Vilallonga de Ter (Ripollès) de Ramon Amigó; la Selva de Mar (Alt Empordà) de Jaume Quintana; Vilablareix (Gironès) de Pilar Gispert-Saüch; la Vall d'en Bas (Garrotxa) d'Albert Noguera; Sant Mateu de Montnegre (Gironès) d'Elvis Mallorquí; Pals (Baix Empordà) d'Anna-Maria Corredor i Torroella de Montgrí (Baix Empodà) i la Bisbal d'Empordà (Baix Empordà) de Moisés Selfa a més de dos veïnats de Cassà de la Selva, Llebrers i Sangosta, de Quim Mundet. Si no es realitzen reculls, es produirà la pèrdua irremeiable d'un bon nombre de noms de lloc, i això cal evitar-ho. Si arran del nostre recull se'n realitzen d'altres, ens en sentirem molt satisfets.

5 TORT DONADA, Joan (2001). “La toponímia com a coneixement interdisciplinari. Algunes bases tècniques i epistemològiques per a l'estudi dels noms de lloc” a *Scripta Nova Revista Electrónica de Geografía y Ciencias Sociales*.



Així mateix, cal afegir, i amb això acabem, que un treball d'aquestes característiques, ni que sigui tan extens com el que hem fet, mai no es pot donar per tancat del tot, sempre es poden trobar noves informacions que ens descobreixin nous topònims, de fet, dies enrere, un osorenc ja em va parlar d'un *gorg del Lledoner* que no havíem recollit.